

**İSPANYA
ORYANTALİSTLER
DERNEĞİ**

ASOCIACIÓN ESPAÑOLA
DE ORIENTALISTAS

**İSPANYOL-TÜRK
DERNEĞİ**

ASOCIACIÓN HISPANO
TURCA

**KONYA FİKİR,
SANAT, KÜLTÜR
ADAMLARI BİRLİĞİ
DERNEĞİ**

ASSOCIATION OF KONYA
INTELLECTUAL, CULTURAL
ART OF PEOPLE UNITY

V. ULUSLARARASI TÜRK KÜLTÜRÜ ile SANATLARI KONGRESİ-SANAT ETKİNLİKLERİ

**V. INTERNATIONAL TURKISH CULTURE and
ARTS CONGRESS/ART ACTIVITY**

**Editör:
Ahmet AYTAÇ**

09-13 Mayıs (May) 2011-Madrid-İSPANYA

KARAMANOĞULLARI KONYASI'NDA TASAVVUFÎ HAYAT, TEKKE VE ZAVİYELER

(ISLAMIC MYSTIC LIFE AND DERVISH LODGES (Tekke and Zawiya) IN KONYA OF THE KARAMANID ERA)

Yusuf KÜÇÜKDAĞ*

Konya is one of the cities where the Turkish culture was dominant in Anatolia. Therefore many scholars, intellectuals, and mystics from the Islamic world settled there.

During the era of the Turkish Seljukians, lead by Mevlana Jalal-ud-Din Rumi Mevlana and Ibn 'Arabî systemised their views resulting with the emergence of the Mevlevi Orden and Al Akbariya Sufi School. After the collapse of the Turkey Seljukians the Karamanids made Konya their own capital.

During the Karamanid Era no unique school of thought emerged in Konya. Mystic school of thought with roots abroad spread in Konya. These were; Kazeruni, Qadiri, Zeyni, Khalwati, and Şeyh Didiği orden continuing their lives in the lodges, tekke, established fort hem.

In this presentation the mystic life and the lodges established for the dervishes, tekke and zawiya, in Konya during the Karamanid period will be analysed

Türkiye Selçukluları'nın başkenti olan Konya'ya bu devlet döneminde değişik yerlerden gelip yerleşen mutasavvıflar kendi isimleriyle anılan tarikatlar kurup yaymışlardır.

Selçuklu dönemi tarikat yapılanmasının, Karamanoğulları devrinden farklı tarafı, tarikatların kurucularının dışarıdan gelip Konya'ya yerleşmiş ve bu sırada fikirlerini ortaya koymuş olmalarıdır. Nitekim Mevlâna'nın bir fikir akımı olarak Konya'da başlattığı "Celâliye" hareketi daha sonra Mevlevilik adını almıştır. Yine Muhyiddin İbnülarabî'nin "Ekberiyeye" hareketinin temelleri Konya'da atılmış, öğrencisi ve üvey oğlu Şeyh Sadreddin Konevî tarafından yayılmıştır. Ahi Evren, Ahiliği; Evhadüddin Kirmanî de Evhadiye Tarikatı'nı Konya'da kurmuştur¹.

Türkiye Selçukluları Devleti yıkıldıktan sonra Konya, Karamanoğulları'nın eline geçmiş ve bunların kurduğu devletin başkenti olmuştur. Ancak bu dönemde Karamanoğulları Selçukluların yerini dolduramamış; bu yüzden birçok ilim, fikir ve devlet adamı ile mutasavvıf Konya'dan Osmanlı Beyliği'ne göç etmiştir. Bu durum Konya'da kültürel hayatı

* Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi, Konya.

¹ Mikâil BAYRAM, "Anadolu Selçukluları Zamanında Konya'da Dinî ve Fikrî Hareketler", *Dünden Bugüne Konya'nın Kültür Birikimi ve Selçuk Üniversitesi*, (haz. Haşim Karpuz), Konya 1999, s. 6-39.

zayıflatmış; artık tarikat kuran büyük mutasavvıflar, başka yerlerden Konya'ya gelerek fikirlerini yayma yönüne gitmemişlerdir. Bununla birlikte mevcut Selçuklu döneminde kurulmuş tarikatlar varlıklarını sürdürmüşlerdir. Ayrıca temelleri başka yerlerde atılan bazı tarikatların ileri gelenleri eski bir kültür merkezi olan Konya'da fikirlerini yaymak için çaba harcamışlardır. Aşağıda Karamanoğulları Konyası'nda ortaya çıkan tarikatlar incelenecektir. Amaç, Konya'nın kültürel yapılanmasında yaşanan gelişmeleri ortaya koymaktır.

I- KARAMANOĞULLARI DÖNEMİNDE KONYA'YA GİRİP YAYILAN TARİKATLAR

1) Şeyh Didiği Tarikati

Şeyh Didiği Tarikati, Didiği Sultan olarak bilinen Selçuklu dönemi mutasavvıfı tarafından Ilgın Mahmudhisarı köyünde kurulmuştur.

Şeyh Didiği Sultan, Hacı Bektaş-ı Veli'nin akrabası olup Hacı İbrahim Sultan'dan tasavvuf dersleri almış, XII. yüzyılın ikinci yarısında Anadolu'ya gelerek Ilgın yakınlarına yerleşmiştir. Şeyh Didiği Tarikati Ilgın merkez olmak üzere Konya, Beyşehir, Seydişehir ve Akşehir taraflarında yayılmıştır.

Şeyh Didiği Tarikati'nin şeceresi, Bektaşilik gibi Hz. Ali'ye kadar götürülmektedir. Ancak Bektaşilik'ten farklı olarak Sünni bir tarikattir².

Şeyh Didiği Tarikati, kurucusundan çok sonra, Karamanoğulları döneminde Konya şehir merkezinde de yayılmıştır. Aşağıda işaret edileceği üzere, Şeyh Didiği Sultan'ın soyundan gelen Toruncan Çelebi³, Konya'da bir zaviye yaptırmıştır.

2) Kâzerunilik

İranlı mutasavvıf Ebu İshak Kâzerunî'nin (ö. 426/1034) kurduğu tarikata Kâzerunilik denmektedir. Bu tarikat İshakiye ve Mürşidiye olarak da bilinmektedir. Köprülü'nün daha Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda Anadolu'da bulunduğunu söylediği Kâzeruniliğin⁴ Konya'daki tekkesinin XV. yüzyıl başlarında kurulduğuna bakılırsa, bu tarikatın Orta Anadolu'da etkili olmaya başlamasının Karamanoğulları dönemine rastlamaktadır. Aşağıda öncelikle Ebu İshak Kâzerunî'nin biyografisi verildikten sonra Kâzerunilik ve Konya'da Kâzerunî Tarikati üzerinde durulacaktır.

a) Ebu İshak Kâzerunî

Ebu İshak'ın babası Şehriyar, çocukları doğmadan önce Müslüman olmuştur. Ebu İshak, Kâzerun'da doğmuş aynı şehirde ölmüştür. Türbesi Kâzerun'dadır. İslami ilimler üzerinde tahsili sırasında Şiraz, Basra, Mekke ve Medine'de bulunmuş; buralarda hadis ilminde üstat olan âlimlerden okumuş ve onlardan hadisler rivayet etmiştir. Daha sonra tasavvufa yönelmiş, Ebu Ali b.

² Toruncan, 1476'da Ilgın'daki Didiği Sultan Zaviyesi'nin şeyhi idi. Bk. *Fatih Devrinde Karaman Eyâleti Vakıfları Fihristi*, (haz. F. Nafiz Uzluk), Ankara 1958, s. 50.

³ UZLUK, (s. 50) ve KONYALI, "Toruncan" (s. 946), F. COŞKUN ise "Durduhan" olarak okumuştur (s. 53).

⁴ Fuat KÖPRÜLÜ, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, Ankara 1988, s. 96.

Hüseyin b. Muhammed el-Fîrûzâbâdî el-Ekkâre'ye intisap etmiştir⁵. Daha sağlığında başta İran olmak üzere Hindistan ve Çin'de kurduğu 65 ribat ve hânkahta kendi adıyla anılan tarikatı yaymıştır⁶.

Kâzerunî, yaşadığı dönemde oldukça etkili bir mutasavvıftı. O, birçok tasavvuf ehli yetiştirerek hırka giydirmiştir. Ünlü mutasavvıf Ruzbihan el-Baklî (ö. 606/1209) de ona intisap etmiş ve icazet almıştır. Bu nedenle Ruzbihaniye Tarikatı'nın şeceresinde Ebu İshak Kâzerunî'nin adı Ruzbihan'dan önce, beşinci sraya girmiştir⁷.

b) Kâzeruniye Tarikatı

Kâzerunilik, İran'da kurulmuş, özellikle İran'ın doğusundaki ülkelerde, Hindistan ve Çin'de yayılmıştır⁸. Ebu İshak'ın daha sağlığında Anadolu'da tarikatını yaymaya başladığı söylenmekte ise de buna dair bilgiler şimdilik mevcut değildir. Neşrî ile Hadîdî, Yıldırım Bayezid'in Bursa'da Ebu İshak için müzeyyen bir zaviye inşa ettirdiğini yazmaktadırlar⁹. Bu haberler doğru ise Osmanlı Devleti'ne ilk Kâzeruniye Tarikatı, XIV. yüzyılda girmiş olmaktadır. Edirne başkent olduktan sonra burada bir Kâzerunî Zaviyesi'nin inşa edildiği de bilinmektedir¹⁰. Karamanoğulları döneminde, Konya'da bir Ebu İshak Kâzerunî Zaviyesi'nin Alaeddin Bey oğlu Mehmed Bey (ö. 1423) tarafından inşa edilip 1416'da vakıflar tahsis edilmesi¹¹ ise bu tarikatın XV. yüzyıl başlarında Konya ve çevresinde yayıldığına işaret kabul edilebilir.

Kâzerunilik, Konya'da Karamanoğlu Mehmed Bey zamanında Ebu İshak Kâzerunî Tekkesi yaptırıldıktan sonra faal hale gelmiş olmalıdır. Zaviyeye gelip gidenlerin yeyip içmeleri için vakıf gelirlerinden pay ayrılması, bu tarikatın Konya'da etkili hale gelmesi için alt yapıyı oluşturduğu tahmin edilebilir. Osmanlı döneminde bu zaviyeye şeyh¹² ve kâtip atamalarının bulunması¹³, gelip gidenlere hemen her devirde yemek ikram edilmesi¹⁴ bu tarikat yapısının işlevini sürdürdüğünü ve Konya'da Kâzerunî müritlerinin mevcut olduğunu göstermektedir. En ilginç olan buraya ait vakfın mütevelliliğini genelde hatunların yürütmeleridir¹⁵.

⁵ Abdurrahman Câmî, *Nefehâtü'l-Üns*, (terc. Lâmiî Çelebi), İstanbul, 1270, s. 297-298.

⁶ H. Adnan ERZL, "Bursa'da İshakî dervişlerine Mahsus Zâviyenin Vakfiyesi", *Vakıflar Dergisi*, S. 2., (1942), s. 423-424.

⁷ Nazif HOCA, *Rûzbihân al-Baklî ve Kitâb Kaşf al-Asrâr'ı ile Farsça Bâzî Şiirleri*, İstanbul 1971, s. 34, 48, 99.

⁸ Fuad KÖPRÜLÜ, "Abû İshak Kâzerunî ve Anadolu'da İshakî Dervişleri", *Bellekten*, XXXIII/130, (1960), s. 227-228; P. WITTEK, "Kâzerunî", *IA*, VI, İstanbul 1967, s. 523.

⁹ Neşrî, *Cihânnümâ*, (haz. Necdet Öztürk), İstanbul 2008, s. 165; Hadîdî, *Tevârih-i Âli Osman (1299-1253)*, (haz. Necdet Öztürk), İstanbul 1991, s. 109.

¹⁰ Evliya Çelebi, *Seyahatname*, III, İstanbul 1314, s. 454.

¹¹ M. Zeki ORAL, "Konya'da Ebu İshak Kâzerunî Zaviyesi", *Anıt*, S: 7 (Ağustos 1949), s. 3-4.

¹² *Konya Şer'iye Sicilli*, (Kısaltma: KŞS), no. 59, s. 21; *BOA, Şikâyet Defteri*, no. 65, s. 437; *BOA, C. EV.*, no. 24155, 16737.

¹³ *BOA, C. EV.*, no. 1784.

¹⁴ KŞS, no. 60, s. 30; *Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi*, no. 164.

¹⁵ KŞS, no. 45, s. 101; no. 50, s. 24.

Anadolu'nun değişik yerlerinde Ebu İshak'ın kurduğu tarikat adına inşa edilmiş tekkeler de bulunmaktadır. Bunlardan Erzurum'daki zaviyenin XVI. yüzyılda yaptırıldığı tahmin edilmektedir¹⁶. Konya'daki Ebu İshak Zaviyesi ise XVIII. ve XIX. yüzyılda bile açık ve faal durumdadır.

Ayrıca XVIII. yüzyıl ortalarında Çumra'ya bağlı Akköy'de bir Ebu İshak Zaviyesi'nin ortaya çıkması¹⁷, Kâzeruniye'nin XVI.-XIX. yüzyıllar arasında bile Orta Anadolu'da etkili olduğunu göstermektedir.

3) Kadirilik

Bilindiği üzere Kadiriye'nin kurucusu Abdülkadir Geylanî (ö.1160)'dir. Kadiriye'yi ilk defa Anadolu'da yayan Eşrefoğlu Rumî'dir¹⁸. Konya'da ise Karamanoğulları döneminde, XV. yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkmaya başlamış; Magaribe/ Abdülmümin Mescidi 1449'da bu tarikatın tekkesi haline getirilmiştir¹⁹. Konyalı Bayezid oğlu Hacı İshak oğlu Hoca Hasan, Mağribî/Yediler Mescidi'ni tamir ettirmiş; evâil-i Muharrem 853/24 Şubat-5 Mart 1449 tarihli vakfiye ile buraya zengin vakıflar tahsis etmiştir. Tevliyet cihetini kendi erkek evladına şart olarak koymuş, nesli sona ererse, Mağribî Mescidi cemaatinden, Kadiri ulemasının en salih olanının mütevellî olarak atanmasını istemiştir.

Osmanlı devrinde bu mescit yine Kadiriler'in tekkesi olarak kullanılmış, buraya tarikatın şeyhi ile diğer görevlilerin atamaları devam etmiştir²⁰.

4) Zeynilik

Zeynilik, kurucusu Muhammed Zeynü'd-Dîn el-Hafî (1356-1435)'den dolayı bu adı almıştır²¹. Horasan'da ortaya çıkmış; Timurlu hükümdarı Şahruh (ö. 1447)'un desteğini almış tarikatlardan biridir²². Konya, İstanbul ve diğer Anadolu şehirlerinde yayılması, Konyalı İbn Vefa/Şeyh Muslihuddin Mustafa'nın öncülüğünde olmuştur.

Konya'da Zeyniye Tarikatı'nın varlığının XV. yüzyıl ortalarına kadar indiği bilinmektedir. Zeynü'd-Dîn Hafî'nin halifelerinden Şeyh Abdüllatif el-Makdesî (1384-1452), tarikatın ikinci şeyhi konumundadır²³. Abdüllatif el-Makdesî 1448-1451 yılları arasında Konya'ya gelip kalmış²⁴ ve tarikatı burada yaymaya başlamıştır. O sırada Konya'da ikamet etmekte olan İbn Vefa'nın bu tarikata girdiği ve Konya'nın Turud mevkiinde bir hânkah yaptırarak 21

¹⁶ İbrahim Hakkı KONYALI, *Âbideleri ve Kitabeleri ile Erzurum Tarihi*, İstanbul 1960, s. 393-398.

¹⁷ BOA, C. EV., Gömlek no: 5676, 7220, 1180; *Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi*, no: 164.

¹⁸ Mustafa KARA, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, İstanbul 1995, s. 289-291.

¹⁹ VAD, no. 608/2, s. 349.

²⁰ Tarikatlarla ilgili görevlilerin atanmalarına dair bazı beratlar için bk. VAD. no. 1113, vr. 1a. Ayrıca bk. Yusuf KÜÇÜKDAĞ, "Lâle Devri'nde Konya", (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), Konya 1989, s. 66.

²¹ D. S. MARGOLIOU, "Zeynüddîn", *IA.*, XIII., s. 556.

²² Franz BABINGER-Fuad KÖPRÜLÜ, *Anadolu'da İslâmiyet*, (terc. Rağıp Hulusi), İstanbul 1996, s. 79.

²³ Osmanzâde Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ*, I., (haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz), İstanbul 2006, s. 322.

²⁴ Câmî, *aynı eser*, s. 550.

Muharrem 864/17 Kasım 1459'da düzenletip tescil ettirdiği bir vakfiye ile vakıflar tahsis ettiği görülmektedir²⁵.

Şeyh Vefa'nın biyografisi burada kısaca verilerek onun Zeyniye'ye girişi ile bu tarikatı Konya ve İstanbul'da yayması vurgulanacaktır.

Şeyh Vefa Konyalı'dır. Medrese eğitimini tamamladıktan sonra Edirne'ye gitmiş, burada Zeyniye meşayihinden Debbağlar İmamı Muslihuddin Halife'ye intisap etmiştir. Onun işaretiyle Zeyneddin Hafî'nin halifelerinden Şeyh Abdülatif el-Makdesî ile Konya'da görüşmüştür²⁶. Onun hizmetinde bulunduğu sırada Zeyniye Tarikatı yolunda ilerlemiş; kısa sürede onun ileri gelen halifesi olmuştur²⁷. Tarihî kaynakların verdiği bilgiler Abdülatif el-Makdesî'nin onun daveti üzerine Konya'ya gelmiş olduğuna işaret etmektedir.

Şeyh ibn Vefa, Şeyh Abdülatif'in Konya'dan ayrılıp Bursa'ya gitmesinden sonra Zeyniye Tarikatı'nı Konya şehrinde yaymaya başladı. Kendi adı ile anılan hânkah, Meram Mahallesi'nde inşa edildi. Bu tarikat yapısı ile ilgili ilk vakfiyenin tarihi 864/1459 olduğuna bakılırsa, Abdülatif el-Makdesî'nin Konya'dan ayrılmasından sonra yani 1451 ile 1459 yılları arasında yaptırılmıştır.

Şeyh Vefa'nın vakfiyesine göre Şeyh Abdülatif'ten sonra İsfendiyaroğullarından Şeyh Bedreddin Mahmud'a intisap etti²⁸. İstanbul'un fethinden sonra, muhtemelen Konyalı ünlü Sadrazam Karamanî Mehmed Paşa tarafından İstanbul'a götürüldü²⁹. Fatih onun için şu anda kendi adıyla anılan semtte bir cami ile hamam inşa ettirdi³⁰. Cami daha sonra hânkah haline getirilmiş, buraya dönemin ünlü âlim ve devlet adamları devam edip Şeyh Ebu'l-Vefa'dan feyz almışlardır. Bu sırada Zeynilik, İstanbul'da bir aydın atrikatu haline gelmiştir³¹.

Konya'da Zeynilik Şeyh Vefa İstanbul'a göç edip gittikten sonra da devam etti. Meram'daki Şeyh Vefa Hânkahı'na başta II. Bayezid olmak üzere Cihan Hatun ile el-Hâc Mehmed Kuşeyrî'nin zengin vakıflar ilave ettiklerine bakılırsa³², XVI. yüzyıl başlarında Zeynilik Konya'da çok güçlü bir tarikat durumunda bulunuyordu. Aynı yörede Zeyniye Tarikatı meşayihinden Alaeddin Ali Semerkandî'nin müritlerinden Kasım Halife'nin 933/1526'da zaviye yaptırması, bu durumu te'yit etmektedir. Zikredilen iki zaviyeyle ilgili çok sayıda belge olmasına rağmen XVI. yüzyıldan sonra Konya'daki Zeyniler'den söz

²⁵ Arapça vakfiye için bk. VAD. no. 596, s. 201-207, sıra: 177.

²⁶ Vassaf, *aynı eser*, s. 328.

²⁷ Hoca Sadeddin Efendi, *Tâcû't-Tevârih*, II., s. 527; Gelibolulu Mustafa Âli Efendi, *Kitâbü't-Târih-i Kûnhü'l-Ahbar*, I/II. Kısım, (haz. Ahmet Uğur-Mustafa Çuhadar-Ahmet Gül-İbrahim Hakkı Çuhadar), Kayseri, 1997, s. 772-773.

²⁸ VAD, no. 596, s. 201, sıra: 177.

²⁹ Câmi, Şeyh Vefa'nın Karamanî Mehmed Paşa ile çok sıkı münasebetinin olduğuna işaret etmektedir. Bk. *Aynı eser*, s. 580-581.

³⁰ Reşat ÖNGÖREN, "Muslihuddin Mustafa", *DİA*, XXXI., İstanbul 2006, s. 269-271.

³¹ Geniş bilgi için bk. Reşat ÖNGÖREN, *Tarihte Bir Aydın Tarikatı Zeyniler*, İstanbul 2003.

³² Vakfiyeler için bk. VAD. no. 608/II., s. 336; no. 596, s. 208; no. 604, s. 3-6.

edilmemektedir. Osmanlı'nın son dönemlerine kadar diğer Sünnî tarikatlar gibi varlıklarını sürdürmüş olmalıdırlar.

5) Halvetilik

Halvetilik, Ebheriye'nin bir kolu olup, XIV. yüzyılda Horasan'da kurulmuş; fakat daha çok Osmanlı ülkesinde yayılmıştır³³.

Konya'da Halvetiliğin zuhuru ise, Karamanoğulları döneminde XV. yüzyılın ortalarına doğrudur. Şu halde Konya, Osmanlı Devleti topraklarında daha sonra yayılan Halvetiliğin Anadolu'daki önemli merkezlerinden biridir. Bu sebeple Osmanlı denetimi altındaki Anadolu ve Rumeli'de Halveti tarikatını yayan büyük mutasavvıflar, Konya'daki Halveti tekkelerinde yetişmişlerdir. Vezîr-i azam Pîrî Mehmed Paşa'nın babası Çelebi Halife/Şeyh Mehmed Çelebi Cemâlî (ö. 1497-98) bunlardan biridir. Bu zat, XV. yüzyılın ikinci yarısında medrese öğrenimini tamamladıktan ve bir süre müderrislik yaptıktan sonra İstanbul'dan Konya'ya gelip, Halveti meşayihinden Şeyh Alaeddin Halveti (ö. 1462-63) ile, onun halifesi Abdullah Halife'den feyz almıştır.

Konya'daki Halveti tekkelerinde yetişen bir diğer büyük mutasavvıf, Çelebi Halife'nin amcaoğlu Cemal Halife/Cemaleddin İshak-ı Karamanî'dir. Cemal Halife de medrese eğitimi tamamaldıktan sonra Konya'ya gelip, burada ikamet eden Seyyid Yahyâ-yi Şirvanî'nin hulefâsından Şeyh Habib-i Karamanî'nin yanında yetişmiştir. Cemal Halife, "*seyr ü sülûkû*" tamamladıktan sonra uzun süre Konya ve çevresinde kalarak halkı irşat etmiştir. Yeğeni olan Pîrî Mehmed Paşa, Yavuz Sultan Selim tarafından vezir-i azamlığa getirilince İstanbul'a gelmiş; onun kendisine açtığı üç tekkede şeyhlik yapmıştır³⁴.

Halvetilik, XVI. yüzyıl başlarında Halvetiliğin ikinci piri Seyyid Yahyâ-yi Şirvanî (ö. 862/1457-58)'nin etkisiyle Osmanlı devlet adamları nezdinde önem kazanmış tarikatlardan biridir. Buna sebep Safevî Devleti'nin başında bulunan Şah İsmail'in Anadolu'da Şîî akidesini yaymak maksadıyla tarikatları kullanması karşısında Osmanlı Devleti'nin ehlibeyit sevgisini ön planda tutan fakat Sünniliğe bağlı kalan Halvetilik'le ülke bütünlüğünü sağlama düşüncesidir³⁵. Devlet adamlarının desteğine mazhar olan Halvetilik, kısa sürede Osmanlı topraklarının her tarafında olduğu gibi, Konya ve çevresinde de önem kazanmış; birçok Halveti zaviyesi kurulmuştur. Konya'daki bu gelişmeye aslen Karaman eyâletinden olan Halveti meşayihinin etki ettiği söylenebilir. Nitekim yukarıda Konya'daki Halveti tekkelerinde yetiştiğine değinilen Cemal Halife, şeyhi Habib-i Karamanî'nin vefatından sonra Halveti Tarikatı'nın bu önemli koluna şeyh olmuş; Konya'da iken yetiştirdiği Ezelf-Zâde diye şöhret bulan eş-Şeyh Abdurrahman bin İbrahim el-Konevî (ö. Zilhicce 972/Temmuz 1565)'yi bu şehre halife tayin etmiştir³⁶. İyi bir medrese tahsili görmüş olan Ezelf-Zâde,

³³ Louis MASSIGNON, "Tarikat", *İA.*, XIII/1., s. 9.

³⁴ Yusuf KÜÇÜKDAĞ, *II. Bâyezid, Yavuz ve Kanunî Devirlerinde Cemâlî Ailesi*, İstanbul 1995, s. 15-16, 84-85.

³⁵ KÜÇÜKDAĞ, *aynı eser*, s. 37, 93, 94.

³⁶ Atâî, *Zeyl-i Şakayık*, İstanbul 1268, s. 63; KÜÇÜKDAĞ, *aynı eser*, s. 95.

Sahibata Zaviyesi'nde şeyhlik yapıp, zahirî ve batınî ilimleri yaymakla meşgul olmuştur³⁷. Adına biri Konya'da diğeri Sahra nâhiyesinde iki zaviye açılmıştır³⁸.

Halvetilerin Konya'da devlet adamlarının maddî desteğini aldıkları vakıf kayıtlarından da anlaşılmaktadır. XVII. yüzyıl ortalarında, Ramazan Paşa'nın Halveti dervişlerinin yiyeceklerinin karşılanması; elbise ve çizmelerinin alınması maksadı ile para vakfettiği görülmektedir³⁹. XVII. yüzyılın sonlarında, Konya'da Halvetilik yaygın hale gelmiş; tekkeler kâfi gelmediği için bazı camilerde zikir meclisleri düzenleme yönüne gidilmiştir. Bu merasimler tahsis edilen vakıflarla kurumlaştırılmaya çalışılmıştır. Nitekim XVIII. yüzyılın ilk yıllarında, Konya'da ikamet eden Dergâh-ı Âlî Yeniçeri Çavuşlarından Abdülfettah ibn el-Hâc Mustafa, şimdiki Hoşhavanata Mahallesi'nde bulunan Hacı Fettah Camii'nde Halveti Tarikatı şeyhlerinden birinin vaazlar yapıp, bu camide toplananlara Halveti zikri yaptırması için zengin vakıflar tahsis etmiştir⁴⁰.

Halvetiler'in, XVIII. yüzyıl başlarında, Konya şehri çevresinde de yayılma çabası içinde oldukları, yeni zaviyeler kurmak istemelerinden anlaşılmaktadır. 23 Zilhicce 1119/18 Mart 1708 tarihli bir *Konya Şer'iye Sicil* kaydında, Molla Ali bin İbrahim adlı bir Halveti şeyhinin, Sille'de Şeyh Ali Halveti Tekkesi ismini verdiği bir tekke kurmuştur. Silleli olup buraya atanan görevliler, "*tekâlif-i örfiyye ve şâkkayı*" vermek istemeyince, köy halkının şikâyeti üzerine, Molla Ali tekkenin faaliyetine son vermiştir⁴¹.

Konya'da Halvetiliğin yayılma ve faaliyetlerine karşı XVIII. yüzyıl başlarında ulema öncülüğünde halktan tepki geldiği ve tavır konduğu da görülmektedir. evâhir-i Muharrem 1134/Kasım ortaları 1721 tarihli bir hükme göre, Halveti Tarikatı'ndan Nalcı el-Hâc Halil Efendi hulefâsından Şeyh Ahmed Uskûdarî'nin oğlu Şeyh İbrahim, Divân-ı Hümâyûn'a başvuruda bulunarak Konya'da şeyhi olduğu tekkede 100 seneden fazla zamandır babası ve kendisi "*âdâb ile zikrullah idüp hilâf-ı şer'-i şerîf*" herhangi bir hareketi olmadığı halde vâizlerden ve halktan bazı kimseler, "*nice nâ-sezâ kelimât ile*" devamlı rahatsız ettiklerini, onların bu davranıştan men edilmesini rica etmiştir.

Yukarıdaki bilgiler Halvetiliğin XVIII. yüzyıl başlarında Konya'da gücünü kaybettiğine işaret etmektedir. XVIII. yüzyıl ortalarından sonra Halvetilik Konya'da artık pek etkili değildir.

II- KARAMANOĞULLARI DÖNEMİNDE KONYA'DAKİ TEKKE VE ZAVİYELER

1) Ebû İshak-ı Kâzerunî Tekkesi

Konya'da Ebu İshak Kâzerunî Tekkesi, Beyhekim Mahallesi'nde bugünkü Sağlık Müdürlüğü binasının arkasındadır. Giriş kapısının üstündeki

³⁷ Ataî, *aynı eser*, s. 85.

³⁸ KŞS, no. 11, s. 65; no. 35, s. 248/2; no. 41, s. 279/1.

³⁹ KŞS, no. 18, s. 373; no. 30, s. 118; no. 43, s. 245/2; VAD, no. 1107, s. 25, 28.

⁴⁰ Hacı Fettah'ın düzenlediği 1701 tarihli Türkçe vakfiye için bk. KŞS, no. 30, s. 54-55. Aynı kişinin bu hususla ilgili ikinci vakfiyesi için bk. VAD, no. 581/II., s. 343-344.

⁴¹ KŞS, no. 43, s. 245/2.

kitabeye göre, Karamanoğlu Mehmed Bey tarafından Rebiyülevvel 821/ Nisan 1418'de Ebu İshak Kâzerunî müritleri için inşa ettirilmiştir⁴².

Kâzerunî Tekkesi, Oral'ın tespitlerine göre, üç odalı olup moloz taşla yapılmış, çamur siva ile sıvanmıştır. Üstü kara dam örtülüdür. Konyalı, bir hükümdar tarafından inşa edildiğine bakarak zaviyenin ilk yapısının kâgir ve kubbeli yapı iken, bir yangın veya deprem sonucu yıkıldığı için bugünkü binanın yapılmış olabileceğini ileri sürmektedir⁴³. Ancak şimdilik onun ileri sürdüğü görüşü teyit eden bir belgeye rastlanmamıştır. Üstelik Karamanoğulları dönemi zaviyelerinin birçoğu kerpiç yapılarıdır. Binanın 1311/1893-1894'te türbesi ve mescidi "*muhtâc-ı ta'mîr olduğundan*" Konya Belediyesi'nce Kalfa Ferid'e tamir keşfi yaptırılmış; 2490 kuruşa onarılabileceği tespit edilmiştir. Bundan sonra tekke, "*müceddeden*" inşa olunmuş, 1313/1895-1896 yılında vakfın muhasebesi sırasında "*mevûd ve ma'mûr*" bulunmuştur⁴⁴. Cumhuriyet döneminde kendi haline terk edilen bina 1990'lı yıllarda Selçuklu Belediyesi'nce restore edilmiş ve kütüphane olarak hizmete açılmıştır.

Konya'daki Ebu İshak Kâzerunî Tekkesi'nin Arapça vakfiyesi 18 Cemaziyelevvel 819/14 Temmuz 1416 tarihli olup Karamanoğlu Mehmed Bey tarafından düzenlettirilmiştir; Salur köyünün, Melike Hatun mezarının, Rumdığın köyünün tüm gelirleri zaviye görevlileri ile buraya gelip gidenlere yemek yedirilmesine ihtiyaçlarının karşılanması için sarf edilmesini şart olarak koymuştur⁴⁵. II. Bayezid zamanında Efe diğer adıyla Saraçlar köyünün öşrü bu zaviyeye ait idi⁴⁶.

2) Pir Esad Tekkesi

Pir Esad Tekkesi türbe ile birlikte Konya'da Pir Esad Mahallesi'ndedir. Başlangıçta muhtemelen Pir Esad'a ait türbeden meydana gelen bir Selçuklu eseri idi⁴⁷.

Pir Esad Tekkesi, evâil-i Muharrem 844/2-11 Haziran 1440'da Karamanoğulları dönemi ümerasından Efendi Seydi oğlu Musa Paşa tarafından yeniden yaptırılmış ve zengin vakıflar tahsis edilmiştir⁴⁸. Zaviye ve türbenin içinde çoğu Karamanoğulları devri meşayihine ait mezarlar bulunmaktadır⁴⁹. Pir Esad'ın sandukasının kitabesinde 662/1263'de vefat ettiği yazılıdır. Bayezid dönemi tahririnde zaviyenin vakıfları tespit edilmiştir⁵⁰.

Pir Esad Tekkesi'nde XV. yüzyıl ortalarında bir de darülhuffaz bulunuyordu. Buraya Göçer oğlu İbrahim Paşa, Ramazan 882/Ocak 1478'de bir vakfiye düzenleterek Belviran kazasına tâbi Sığırlar köyünü vakfetmiştir⁵¹.

⁴² ORAL, aynı makale, s. 4.

⁴³ KONYALI, aynı eser, s. 915.

⁴⁴ Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi, no: 164.

⁴⁵ Vakfiyenin sureti Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi, Klasör no. 16, Dosya no. 140'tadır.

⁴⁶ 888/1483 Tarihli Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri, s. 47.

⁴⁷ KONYALI, aynı eser, s. 704.

⁴⁸ VAD, no. 585, s. 102.

⁴⁹ Mehmet ÖNDER, *Mevlâna Şehri Konya*, Ankara 1971, s. 188.

⁵⁰ 888/1483 Tarihli Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri, s. 52.

⁵¹ VAD, no. 2178, s. 198.

Kanuni döneminde bile bulunmadığı halde⁵² XVII. yüzyıldan itibaren tekkenin içinde bir mescit⁵³ ile muallimhane⁵⁴ ihdas edilmiş; XX. yüzyılın başlarına kadar bunlar faal tutulmuştur⁵⁵.

Pir Esad Tekkesi'nde şeyhlik ve mütevellilik evlada meşruta idi. Bunun için erkek evlat olmadığında kız evlat şeyhlik yapabiliyordu⁵⁶.

3) Hatipli-zade Zaviyeleri

Hatipli-zade Zaviyesi adıyla Konya'da iki yerde tasavvuf yapısının bulunduğu belgelerden anlaşılmaktadır.

a) Hatipli-zade Zaviyesi: Meram'da idi. Konyalı, Hatipli-zade'nin inşa ettirdiği caminin bulunduğu yerde eskiden bir zaviyenin yer aldığını, daha sonra bu yıkılarak yerine şimdiki caminin inşa ettirildiğini ileri sürmektedir⁵⁷. Oysa Meram'daki yine Hatipli-zade'nin inşa ettirdiği belgelerde zikredilen Hatipli-zade Zaviyesi, Fatih⁵⁸ ve II. Bayezid döneminde cami ile birlikte ayakta idi⁵⁹. Kanuni döneminde ise Hatipli-oğlu Zaviyesi olarak kaydedilmiştir. Osmanlı'nın son dönemlerine kadar da mevcudiyetini muhafaza etmiştir⁶⁰. Şu anda caminin doğu bitişiğindeki kubbeli mekân, Hatip-zade Manzumesi'nin zaviye bölümü olmalıdır.

b) Hatipli Ali Çelebi Darülhuffaz ve Zaviyesi: İkinci zaviye, Konya merkezinde görülmektedir. Hatip Ali Çelebi Darülhuffazı ile birlikte gösterildiğine bakılırsa⁶¹, Hasbeyoğlu Darülhuffazı'nın bitişiğinde bulunuyordu. Bu zaviyenin giderleri, Meram'daki Hatip-zade Camii'nin vakıflarından karşılanıyordu⁶². Şu anda manzumenin sadece darülhuffaz bölümü ayakta bulunmakta ve mescit olarak kullanılmaktadır.

4) La'l Paşa Zaviyesi

La'l Paşa Zaviyesi, Beyhekim Mahallesi'nde, Beyhekim Mescidi'nin arka tarafında bulunuyordu.

La'l Paşa Zaviyesi'nin eski kayıtlarda ismine rastlanmamaktadır. La'l Paşa adına Fatih zamanında Şihne köyünde cami⁶³, II. Bayezid döneminde ise cami ile birlikte zaviye olarak kaydedilmiştir⁶⁴. Bu sırada Konya'da sadece La'l Paşa Darülhuffazı'nın bulunduğu yukarıda zikredilen iki defterde kaydedilmiştir. Aynı bilgiler, Kanuni dönemi muhasebe kayıtlarında da bulunmaktadır⁶⁵.

⁵² BOA, 387 Numaraları Muhasebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri (937/1530), (Kısaltma: 387 Numaralı Muhasebe Defteri), Ankara 1996, s. 35.

⁵³ KŞS, no. 21, s. 291; VAD, no. 1109, vr. 11b.

⁵⁴ VAD, no. 1128, s. 72; no. 1109, s. 36; BOA, C.EV., no. 25026.

⁵⁵ VAD, no. 554, s. 12, 22; no. 148, sıra: 3014.

⁵⁶ KŞS, no. 69, s. 10; BOA, C. EV., no. 11837.

⁵⁷ Aynı eser, s. 458-459.

⁵⁸ Fatih Devrinde Karaman Eyâleti Vakıfları Fihristi, s. 14.

⁵⁹ 888/1483 Tarihli Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri, s. 21-22.

⁶⁰ VAD, no. 551, vr. 54a; no. 552, s. 6; 1107, s. 19, 30.

⁶¹ VAD, no. 554, s.15; no. 556, s. 6; no. 557, s. 7.

⁶² VAD, no. 551, s. 7, 9.

⁶³ Fatih Devrinde Karaman Eyâleti Vakıfları Fihristi, s. 18.

⁶⁴ 888/1483 Tarihli Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri, s. 29.

⁶⁵ 387 Numaralı Muhasebe Defteri, s. 29-30.

La'l Paşa Darülhuffazı'nın bitişiğinde daha sonra bir de zaviyenin bulunduğu belgelerden anlaşılmaktadır. Buna göre eskiden burada bulunan zaviye ve darülhuffaz yıkılmış; yerine tekrar bir zaviye ve darülhuffaz inşa edilmiştir. O da yıkılmış; üçüncü defa Beyhekim Mahallesi'nin bir başka yerinde "bir çeşme üstüne yapılmış"tır⁶⁶. 1660 yılında bile "La'l Paşa Buk'ası" olarak nitelendirildiğine bakılırsa⁶⁷, zaviye XVII. yüzyılın ilk yarısında ayakta olup çok büyük bir yapı idi. Konyalı, zaviye ve darülhuffazın daha Karamanoğulları döneminde yıkıldığını yazmakla birlikte⁶⁸ zaviye, kesintisiz olarak XIX. yüzyılın başlarına kadar hizmet vermiştir⁶⁹. Şu anda Beyhekim Mahallesi'nde zaviyeyi dair hiçbir işaret mevcut değildir.

5) Sarı Yakub Zaviyesi

Sarı Yakub Zaviyesi, belgelerde Katırcıoğlu Mahallesi'nde gösterilmektedir⁷⁰. Bânisi, Karamanoğulları ulemasından Sarı Yakub olmalıdır.

Sarı Yakub, Osmanlı eğitim kurumlarında yetişmiş⁷¹; Yıldırım Bayezid'in bilginlerinden Mevlâna Şemseddin Fenari'nin öğrencisi olmuş Konyalı bir âlimdir⁷².

II. Bayezid zamanında Sarı Yakub'un oğlu Mehmed Çelebi sağ idi. Şeyh Hasan-ı Rumi Zaviyesi harap olduğu için vakıfları önce Sarı Yakub'a, onun ölümünden sonra da oğluna verilmiştir. Vakıf tahriri sırasında Konya'da bir "türbe-i Mevlânâ Yakub-zâde" mevcut idi⁷³. Muhtemelen Sarı Yakub Zaviyesi, bu türbe ile birlikte bulunuyordu. Kanuni döneminde Sarı Yakub Zaviyesi'nin mevcut olduğu kaydedilmiştir⁷⁴.

Sarı Yakub adıyla bir mahallenin Konya'da bulunduğu ve hâlen aynı adla anılan bir de mescidin mevcudiyeti bilinmektedir. Belgelere göre bu iki yapının vakıfları, aynı mütevellî tarafından idare ediliyordu⁷⁵. Bozkuş mezrası bu zaviyenin vakfı idi⁷⁶.

6) Sultan Hatunlar Zaviyesi

Turgud-oğulları'nın XV. yüzyıl başlarında inşa ettirdiği manzume, Konevî Zaviyesi'nin doğusunda idi. Şu anda sadece kubbeli bir yapının bulunduğu yerin bitişiğinde dârülhuffaz dışında zaviye de vardı. Burada Turgudoğulları'ndan Sultan, Nefise ve Bağdad hatunların türbeleri⁷⁷ ile Sultan Hatunlar Zaviyesi'nin adı geçmemekle birlikte "Sultan Hatun Türbesi" olarak

⁶⁶ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 12, s. 92.

⁶⁷ KŞS, no. 10, s. 286.

⁶⁸ Aynı eser, s. 951.

⁶⁹ KŞS, no. 47, s. 260; VAD, no. 1091, s. 80; no. 1109, s. 29; no. 1128, s. 72; no. 1111, vr. 8a, 12b.

⁷⁰ KŞS, no. 42, s. 265.

⁷¹ Nişancı-zâde Mehmed, *Mir'ât-ı Kâinât*, II., İstanbul 1290, s. 344-345.

⁷² Taşköprizade, *Şakaik-i Numaniye*, (terc. Mecdi), İstanbul, 1269, s. 83-84.

⁷³ 888/1483 Tarihli Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri, s. 49-50.

⁷⁴ 387 Numaralı Muhasebe Defteri, s. 41.

⁷⁵ VAD, no. 1111, vr. 1a.

⁷⁶ KŞS, no. 19, s. 38.

⁷⁷ VAD, no. 1139, vr. 91a.

Fatih zamanında kaydedilmiştir⁷⁸. Bu durumda türbe, daha sonra zaviye olarak da kullanılmaya başlanmıştır.

Sultan Hatunlar Zaviyesi'nin XVII. yüzyıl ortalarında, "Hatunlar Sultan Zaviyesi"⁷⁹ ve "Hatunlar Zaviyesi"⁸⁰ olarak geçtiğine bakılırsa, Sultan ve Bağdad hatunların adları birlikte anıldığı için çoğul ekiyle belgelerde kaydedilmeye başlanmıştır.

7) Şadi Bey Zaviyesi

Şu anda yerinde son senelerde yapılmış betonarme bir mescidin bulunduğu Şadi Bey Zaviyesi, Kültür Park'ın Alaeddin Tepesi'ne çıkan kapısının sol tarafında idi. Vakfiyesi 25 Rebiülevvel 828/15 Şubat 1425'de tanzim edildiğine göre⁸¹, Karamanoğulları döneminde inşa edilmiştir. Mescit ve çifte hamam ile birlikte inşa edilen zaviye⁸², 1151/ 1738'den kısa süre öncesine kadar faal olup, gelip geçene vakıf gelirlerinden yedirilip içiriliyordu. Bu tarihten sonra "zâviye kaydı ref" ve *terkîn olunub*" zaviyenin işlevine son verilerek⁸³ binası yıkılmaya terk edilmiş; bu nedenle XVIII. yüzyıl kayıtlarında zaviyeden söz edilmez olmuştur. Şevval 1215/Şubat 1801 tarihli bir muhasebe kaydına göre zaviye ve hamam mevcut değildir. Yerine darülhuffaz ihdas edilmiştir⁸⁴.

Vakfiyesinde zikredilmemekle birlikte zaviye yıkılınca yerine muallimhane ve darülhuffaz inşa edildiği muhasebe kayıtlarından anlaşılmaktadır. Ancak cami ile birlikte bunlar da 1830'lu yıllarda harap durumda olduğundan "*edâ-yı hıdmet*" olunmamakta idi⁸⁵.

8) Şeyh Vefa Hânkahı

Şeyh Ebu'l-Vefa diye anılan Şeyh Muslihüddin Mustafa tarafından Konya'da Meram son durak yakınında, Köyceğiz'de 1459'dan önce inşa edilen Şeyh Vefa Hânkahı bitişiğindeki mescit, bu mescidin bitişiğindeki üç adet halvethane; halvethanenin yakınında kabristan; mescidin kapısının karşısındaki büyük ev, vâkıfın müritler için tahsis ettiği ev, imaret, hamam, dükkânlar, ekmek fırını, matbah ve kabristandan meydana gelen büyük bir manzûme idi⁸⁶. Zaviyeye daha sonra II. Bayezid, Cihan Hatun ve el-Hâc Mehmed Kuşeyrî vakıflar tahsis etmişlerdir⁸⁷.

Daha sonra zaviyeye bir de kütüphane ilave edilmiştir ki, kitaplar II. Bayezid zamanında liste halinde tespit edilerek vakıf tahrir defterine

⁷⁸ *Fatih Devrinde Karaman Eyâleti Vakıfları Fihristi*, s. 20; 888/1483 Tarihli Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri, s. 47.

⁷⁹ KŞS, no. 18, s. 392.

⁸⁰ KŞS, no. 27, s. 295.

⁸¹ BOA, *Vakfiyeler*, no. 9/23.

⁸² 888/1483 Tarihli Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri, s. 46.

⁸³ KŞS, no. 54, s. 136.

⁸⁴ *Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi*, "Şâz Bey Mescidi'ne Aid Dosya", Klasör no. 14, Dosya no. 130.

⁸⁵ BOA, *Vakfiyeler*, no. 9/23.

⁸⁶ VAD, no. 596, s. 201-207.

⁸⁷ VAD, no. 608/II, s. 336; no. 596, s. 208; no. 604, s. 3-6.

kaydedilmiştir⁸⁸. Osmanlı döneminde birçok hayırseverin vakıflar tahsis ettiği zaviye⁸⁹, Osmanlı'nın son dönemine kadar mevcut idi⁹⁰. Şeyh Ebülvefa Zaviyesi'ndeki cami, Durud Hamamı adı verilen çifte hamam zaman zaman onarılmıştır. Bu tasavvuf yapısına daha sonra berber dükkânı ve kahvehane gibi yapılar ilave edilmiştir⁹¹. Şu anda mescit bölümü dışındakiler yıkılmış, yer işgal edilerek evler yaptırılmıştır. Mescit, Cumhuriyet döneminde yeniden yaptırılmış olup⁹² tarihi bir değeri yoktur.

9) Toruncan/Durdu Çelebi Zaviyesi

Toruncan/Durdu Çelebi Zaviyesi, Şeyh Didiği Sultan'ın torunu Toruncan Çelebi tarafından Karamanoğlu İbrahim Bey zamanında Konya şehir merkezinde yaptırılmıştır⁹³. İnşa tarihi bilinmemektedir. Toruncan'ın 1476'da sağ olduğuna ve Iğın'daki Didiği Sultan Zaviyesi'nde şeyh olduğuna bakılırsa, 1450'li yıllarda Konya'daki zaviyeyi yaptırdığı söylenebilir.

Toruncan Zaviyesi'nde 1483'te Toruncan'ın oğlu Saru Çelebi şeyh idi. Zaviyede çıkarılan yemek karşılığında, Karamanoğlu İbrahim Bey tüm avarızdan ve tekâliften muaf tutmuştur⁹⁴. Zaviye, 1530'da da mevcut idi⁹⁵. Bu bilgiler, zaviyenin oldukça fal olduğunu göstermektedir. Ancak XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren belgelerde adına rastlanmamıştır.

10) Magaribe/Abdülmümin/Yediler Mescidi/Kadiri Tekkesi

Magaribe/Abdülmümin Mescidi, Alaeddin Tepesi'nin güneybatısındadır. Orijinal kitabesi bulunmadığı için esas bânisi ile ilk inşa tarihi tesbit edilememekle birlikte, Selçuklular'ın ilk yıllarında yapılmış mescitlerden biri olduğu bilinmektedir. Selçuklu sülüsü ile yazılmış onarım kitabesinden 674 /1275 tarihinde Emir'ül-Hacoğlu Mahmud tarafından yeniden inşa edildiği anlaşılmaktadır. Şu halde ikinci defa yapılan ve halen ayakta bulunan mescit de bir Selçuklu eseridir.

Mescit Karamanoğulları döneminde Konyalı Bayezid oğlu Hoca İshak oğlu Hoca Hasan tekrar onartmış ve aynı zamanda Kadiri Takkesi haline getirterek birtakım vakıflar tahsis etmiştir. Eskiden Magaribe Mescidi diye bilinmekte iken Kadiri Tekkesi olarak da anılmaya başlanmış; şeyhliğine Zeynüddin oğlu Şeyh Yahya oğlu Aksaraylı Abdülmü'min (ö. 876,/1472) getirildiği için bu şeyhin isminden dolayı Abdülmü'min Mescidi diye de ün

⁸⁸ 888/1483 Tarihli Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri, s. 11-15; VAD, no. 2178, s. 351-352.

⁸⁹ Bunlardan Sultan Bayezid ve Cihan Hatun vakfiyesinin tarihi evâhir-i Ramazan 885 (VAD, no. 608/2, s. 336); el-Hâc Mehmed bin el-Hâc Mustafa ibn el-Kuşhisari'nin vakfiyesinin tarihi ise evâsıt-ı Şevvâl 898'dir. VAD, no. 604, s. 3-6.

⁹⁰ KONYALI, aynı eser, s. 552-561.

⁹¹ KŞS, no. 43, s. 45; no. 53, s. 135; no. 54, s. 268; no. 57, s. 59.

⁹² ÖNDER, aynı eser, s. 208.

⁹³ KONYALI, Toruncan'ın Şeyh Didiği Sultan'ın oğlu olduğunu yazmış (aynı eser, s. 946), daha sonra aynı konuda çalışma yapanlar bu bilgiyi tekrar etmişlerdir. Toruncan Çelebi ile Şeyh Didiği Sultan arasında yaklaşık 150 senelik bir zaman farkı bulunmaktadır. Öyle ise Toruncan Çelebi, Şeyh Didiği'nin beşinci batından torunu olmalıdır.

⁹⁴ 888/1483 Tarihli Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri, s. 53.

⁹⁵ 387 Numaralı Muhasebe Defteri, s. 36.

kazanmış; belgelere çoğu zaman bu adla kaydedilmiştir⁹⁶. 853/1449 tarihli vakfiyesinden o sırada mabede, Yediler Mescidi de dendiği anlaşılmaktadır⁹⁷.

Hoca Hasan düzenlediği vakfiye ile , mescide Konya ve çevresinde bulunan birçok arazi, köy ve mezrayı vakfetmiştir vakfiyede, mescidin vakit namazları dışında Kadiri Tekkesi olarak kullanılması şartı da bulunmaktadır. Bu şartta uyularak XX. yüzyıl başlarına kadar hem mescit hem de tekke olarak kullanıldığı⁹⁸, buraya yapılan atamalarla ilgili belgelerden anlaşılmaktadır.

Abdülmümin Halife Mescidi'nde, perşembe günleri öğleden sonra "tâ'lim-i tecvid-i Kur'ân" ettirilir, bunun için iki hafız görevlendirilirdi⁹⁹. Bu durumda mescit, hem Kadiri Tekkesi hem de darülhuffaz olarak kullanılmakta idi. Günümüzde ibadete açık, cuma namazı kılınan bir camidir.

11) Şems Zaviyesi

Şems Zaviyesi, Şerafeddin Camii'nin kuzeyinde, eskiden mezarlık olan Şems Parkının içindedir. Şuanda mescit ile Şems-i Tebrizi'ye ait olduğu söylenen türbeden meydana gelmektedir. Kim tarafından ve hangi tarihte yaptırıldığı bilinmemektedir. XIII. yüzyıldan kaldığı tahmin edenler bulunmaktadır. Sakıp Dede'ye göre Karamanoğulları döneminde, Konya'nın önemli Mevlevî zaviyelerinden biri idi¹⁰⁰. Belgelerdeki bilgiler de onunkileri doğrular mahiyettedir. II. Bayezid dönemi vakıf tahriri (1483) ile Kanuni devri muhasebe defterinde vakfiyesinin görüldüğüne işaret edilmektedir. Buna göre Mevlâna'nın soyundan Ârif Çelebi'ye Şems Zaviyesi vakfının tevliyeti şart olunmuştur. Onun ölümünden sonra çocukları mütevellî olacaklardır. Bu kayda dayanarak bazı araştırmacılar mütevellîliğin Ulu Ârif Çelebi'ye verildiğini ileri sürmüşlerdir. Oysa vakıf tahrir defteri ile muhasebe defterinde bu konuya işaret edilmemiş, sadece Ârif Çelebi'den bahsedilmiştir. Ârif Çelebi, Mevlâna Dergâhı postnişini iken 1421'de vefat eden kişidir. Bu zat, Fatih'in reformcu veziriazamı Karamani Mehmed Paşa'nın babasıdır¹⁰¹.

Yukarıdaki bilgilerden hareketle, şu anda elimizde XV. yüzyıl başlarında düzenlenen ilk vakfiyesi bulunmayan Şems Zaviyesi, Ârif Çelebi'nin sağlığında, muhtemelen 1400'lü yılların başında yaptırılmıştır.

Sakıp Dede, Şems Zaviyesi'nin Mevlâna Dergâhı'ndan sonra Konya'nın en önemli Mevlevî Tekkesi olduğunu ve daha Karamanoğulları döneminde burada semâ yapıldığını yazmaktadır¹⁰². Belgelerde, çok sık "Âstâne" olarak geçmesi¹⁰³ de buranın Konya'nın Mevlânâ Dergâhı'ndan sonraki en önemli

⁹⁶ II. Bayezid zamanında "Vakf-ı Mümin Halife" olarak deftere kaydedilmiştir. Bk. 888/1483 Tarihli Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri, s. 54-55.

⁹⁷ KŞS, no. 47, s. 32. Bu vakfiyenin orijinali Vakıflar Baş Müdürlüğü, İbrahim Hakkı Konyalı Kütüphanesi ve Arşivi, no. 4738'de kayıtlıdır.

⁹⁸ KŞS, no. 115, s. 98; VAD, no. 1107, vr. 36a.

⁹⁹ VAD, no. 555, s. 12, 14, 15, 20.

¹⁰⁰ Sefîne-i Nefîse-i Mevleviyân, I., Mısır 1283, s. 204, 207.

¹⁰¹ Bk. Yusuf KÜÇÜKDAĞ, "Karamanî Mehmed Paşa", TDV İslâm Ansiklopedisi, XXIV., İstanbul 2001, s. 449-451..

¹⁰² Aynı yer.

¹⁰³ VAD, no. 551, 5. 49; no. 553, s. 18; no. 554, s. 3, 8.

mevlevihanesi olduğunu göstermektedir. Çünkü, âstâne, çile çıkarılan Mevlevihane olup dervişler bu tekkelerde yetiştirilirlerdi¹⁰⁴. Şu halde Şems Zaviyesi, Osmanlı döneminde Astâne-i Aliyye de denen Mevlânâ Dergâhı gibi dervişlerin ikamet ettiği önemli bir tasavvuf yapısıydı. XVII. yüzyıl ortalarında mesnevihan tayini bulunmaktadır¹⁰⁵. Zaviyenin şeyhi burada Mesnevi okur; "mukabele günleri"nde¹⁰⁶ semâ yaptırırdı.

Şems Zaviyesi'nin XVI. yüzyılın başlarında bazı değişikliklere uğradığı, Abdürrezzak oğlu İshak Bey'in evâil-i Zilkade 915/10-20 Şubat 1510 tarihli Araçça vakfiyesinden¹⁰⁷ anlaşılmaktadır. Bununla birlikte zaviyenin mescidinin XVII. yüzyılda bile bir kubbesi vardı. Evliya Çelebi'nin şu andaki düz tavanlı ve çatılı mescidinden söz etmeyip "Kubbe-i 'âli olup anda dahi âyin-i Mevlânâ sürülür" demesi¹⁰⁸ bunu göstermektedir. Türbenin kuzeyindeki minarenin yapım tarihi eski değildir.

SONUÇ

Bu çalışmada Türkiye Selçukluları Konyası'ndaki tasavvuf akımları üzerinde durulmuştur. Çünkü bu akımlar Konya'da zaten etkili durumda idiler. Yine Karamanoğulları'ndan önce Konya'da kurulan tekke ve zaviyeler üzerinde de durulmuştur. Bunlar, o zaman da Konya'da faal idiler.

Türkiye Selçukluları'ndan sonra, Karamanoğulları döneminde Konya, Türk kültür merkezi olma özelliğini kaybetmeye başlamıştır. Bunun için Konya, Selçuklular'da olduğu gibi, artık tarikatların temelini atıldığı yer değildir.

Karamanoğulları döneminde Konya, yine de Anadolu'nun kültürel yönden en hareketli şehridir. Başka yerlerde temeli atılan tarikatlar, burada yayılma imkânı bulmuştur. Nitekim temeli İlgın'da XIII. yüzyıl başlarında atılan Şeyh Didiği Tarikatı; İran'da XI. Yüzyılda yayılmaya başlayan Kâzerunilik; aynı şekilde Konya dışında kurulan Kadirilik, Zeynilik, Halvetilik gibi tarikatlar halifeleri kanalıyla Karamanoğulları döneminde Konya'da yayılmıştır.

Yine Karamanoğulları döneminde Konya'da Türkiye Selçuklularına göre çok az sayıda tekke ve zaviye kurulmuş olup, bu çalışma sonucu sayılarının 11 olduğu tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

1) Yayınlanmamış Arşiv Kaynakları

Konya Şer'iye Sicili, (KŞS), no. 10, s. 286; no. 11, s. 65; no. 18, s. 373, 392; no. 21, s. 291; no. 27, s. 295; no. 30, s. 54-55, 118; no. 35, s. 248/2; no. 41, s. 279/1; no. 42, s. 265; no. 43, s. 45, 245/2; no. 45, s. 101; no. 47, s. 32; no. 50, s. 24; no. 53, s. 4, 135; no. 59, s. 21; no. 60, s. 30; no. 69, s. 10; no. 54, s. 268; no. 57, s. 59; no. 115, s. 98.

¹⁰⁴ Abdülbaki GÖLPINARLI, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik*, İstanbul 1953, s. 334.

¹⁰⁵ KŞS, no. 10, s. 268.

¹⁰⁶ BOA, *Şikâyet Defteri*, no. 134, s. 84.

¹⁰⁷ VAD, no. 598, s. 70-72, KŞS, no. 53, s. 4.

¹⁰⁸ Evliya Çelebi, *Seyahatname*, III, İstanbul 1314, s.21.

Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi, no. 164; "Şâz Bey Mescidi'ne Aid Dosya", Klasör no. 14, Dosya no. 130; Klasör no. 16, Dosya no. 140.

BOA, Şikâyet Defteri, no. 65, s. 437; no. 134, s. 84; *BOA, Karaman Ahkâm Defteri*, no. 12, s. 92; *BOA, C. EV.*, no. 11837, 24155, 16737, 1784, 5676, 7220, 1180, 25026; *BOA, Vakfiyeler*, no. 9/23.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VAD), no. 551, 5. 49; no. 552, s. 6; no. 553, s. 18; no. 554, s. 3, 8; no. 555, s. 12, 14, 15, 20; no. 556, s. 6; no. 557, s. 7; no. 581/II, s. 343-344; no. 596, s. 201-207; no. 604, s. 3-6; no. 608/2, s. 336, 349; ; no. 1107, s. 19, 25, 28, 30; no. 1109, vr. 11b; no. 1111, vr. 8a, 12b; no. 1113, vr. 1a; no. 1128, s. 72; no. 1139, vr. 91a; no. 2178, s. 198, 251-352; *Vakıflar Baş Müdürlüğü, İbrahim Hakkı Konyalı Kütüphanesi ve Arşivi*, no. 4738.

2) Yayınlanmış Arşiv Kaynakları

Fatih Devrinde Karaman Eyaleti Vakıfları Fihristi, (haz. F. Nafiz Uzluk), Ankara 1958.

BOA, 387 Numaraları Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri (937/1530), Ankara 1996.

"888/1483 Tarihli Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri", (Fahri COŞKUN, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk İktisat Tarihi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1996.

3) Diğer Kaynaklar

Ataî, *Zeyl-i Şakayik*, İstanbul 1268.

Abdurrahman Câmî, *Nefehâtü'l-Üns*, (terc. Lâmiî Çelebi), İstanbul 1270.

Nişancı-zâde Mehmed, *Mir'ât-ı Kâinât*, II., İstanbul 1290.

Taşköprizade, *Şakaik-i Numaniye*, (terc. Mecdi), İstanbul 1269.

BABINGER, Franz -Fuad KÖPRÜLÜ, *Anadolu'da İslâmiyet*, (terc. Rağıp Hulusi), İstanbul 1996.

Mikâil, BAYRAM, "Anadolu Selçukluları Zamanında Konya'da Dinî ve Fikrî Hareketler", *Dünden Bugüne Konya'nın Kültür Birikimi ve Selçuk Üniversitesi*, (haz. Haşim Karpuz), Konya 1999, s. 6-39.

ERZİ, H. Adnan, "Bursa'da İshakî dervişlerine Mahsus Zâviyenin Vakfiyesi", *Vakıflar Dergisi*, S. 2., (1942), s. 423-424.

Evlîya Çelebi, *Seyahatname*, III, İstanbul 1314.

Gelibolulu Mustafa Âli Efendi, *Kitâbü't-Târih-i Kühû'l-Ahbar*, I/II. Kısım, (haz. Ahmet Uğur-Mustafa Çuhadar-Ahmet Gül-İbrahim Hakkı Çuhadar), Kayseri, 1997.

GÖLPINARLI, Abdülbaki, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul 1953.

Hadîdî, *Tevârih-i Âli Osman (1299-1253)*, (haz. Necdet Öztürk), İstanbul 1991.

Hoca Sadeddin Efendi, *Tâcü't-Tevârih*, II.

HOCA, Nazif, *Rûzbihân al-Baklî ve Kitâb Kaşf al-Asrâr'ı ile Farsça Bâzı Şiirleri*, İstanbul 1971.

KARA, Mustafa, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, İstanbul 1995.

KONYALI, İbrahim Hakkı, *Âbideleri ve Kitabeleri ile Erzurum Tarihi*, İstanbul 1960.

KÖPRÜLÜ, Fuat, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, Ankara 1988.

- _____, "Abû İshak Kâzerûnî ve Anadolu'da İshâkî Dervişleri", *Belleter*, XXXIII/130, (1960), s. 227-228.
- KÜÇÜKDAĞ, Yusuf, "Lâle Devri'nde Konya", (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), Konya 1989.
- _____, *II. Bâyezid, Yavuz ve Kanunî Devirlerinde Cemâlî Ailesi*, İstanbul 1995.
- MARGOLIOUTH, D. S., "Zeynüddîn", *İA.*, XIII., s. 556.
- MASSIGNON, Louis, "Tarikat", *İA.*, XII/I., s. 9.
- Neşrî, *Cihânnümâ*, (haz. Necdet Öztürk), İstanbul 2008.
- ORAL, M. Zeki, "Konya'da Ebu İshak Kazerûnî Zaviyesi", *Anıt*, Sayı: 7 (Ağustos 1949), s. 3-4.
- Osmanzâde Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ*, I., (haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz), İstanbul 2006.
- ÖNDER, Mehmet, *Mevlâna Şehri Konya*, Ankara 1971.
- ÖNGÖREN, Reşat, *Tarihte Bir Aydın Tarikatı Zeyniler*, İstanbul 2003.
- _____, "Muslihuddin Mustafa", *DİA*, XXXI., İstanbul 2006, s. 269-271.
- Sakıp Dede, *Sefîne-i Nefîse-i Mevleviyân*, I., Mısır 1283.
- WITTEK, P., "Kâzerûnî", *İA*, VI, İstanbul 1967, s. 523.